

Paweł Podeszwa, Waldemar Szczerbiński, *Co katolik powinien wiedzieć o judaizmie*, UAM, Poznań 2016, ss. 231.

Między chrześcijaństwem i judaizmem istnieją niezaprzeczalne więzy, które należy dostrzegać i o których należy mówić. Takie przekonanie podzielają autorzy omawianej monografii: Paweł Podeszwa i Waldemar Szczerbiński. Obaj są pracownikami naukowymi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pierwszy z nich jest biblistą, wykładowcą egzegezy Starego i Nowego Testamentu. Drugi jest natomiast filozofem, wykładowcą historii filozofii, metafizyki i filozofii Boga. Obaj odbyli stypendia w ośrodkach studiów żydowskich (Chrześcijańskim Centrum Studiów Żydowskich w Jerozolimie oraz Instytucie Studiów Żydowskich w Chicago). Swoją uwagę koncentrują nie tylko na działalności naukowo-badawczej, ale biorą również czynny udział w dialogu międzyreligijnym i ekumenicznym. Rezultatem owych dwóch rodzajów aktywności jest m.in. prezentowana monografia. Składa się ona z przedmowy, dziewięciu rozdziałów i bibliografii.

W Przedmowie (s. 9–11) autorzy podkreślają, że ich publikacja przedstawia podstawową wiedzę na temat judaizmu oraz nauczania Kościoła o Żydach. Mają nadzieję, że przyczyni się ona nie tylko do lepszej znajomości Biblii i podejmowaniu owocnego dialogu z Żydami, ale również do umocnienia wiary i religijnej tożsamości chrześcijan, tym bardziej że znajomość judaizmu jest niezbędna w odkrywaniu tajemnicy Jezusa z Nazaretu i założonego przez Niego Kościoła.

Pierwszy rozdział opatrzone tytułem „Zagadnienia wstępne” (s. 13–21). Autorzy podejmują w nim problematykę związaną z określeniem natury judaizmu (biologicznej, religijnej, kulturowej i narodowo-państwowej). Podkreślają również specyfikę żydowskiego sposobu poznania i myślenia, w którym obowiązują inne kategorie niż w mającej korzenie greckie myśli zachodniej (np. biegunowość, brak precyzji, dynamiczny charakter prawdy).

„Źródła judaizmu” to tytuł kolejnego rozdziału (s. 23–32). Zostały w nim scharakteryzowane najważniejsze źródła pisane, do których zalicza się Biblię Hebrajską, Biblię Grecką, pisma Nowego Testamentu, apokryfy Biblii Hebrajskiej, pisma wspólnoty w Qumran, dzieła Józefa

Flawiusza i Filona Aleksandryjskiego, pisma rabiniczne (Miszna, Gemara, Tosefta, Talmud), midrasze (halacha i hagenda) oraz targumy.

„Zarys historii judaizmu” zawiera rozdział trzeci (s. 33–65). Autorzy ukazali w nim historię opisaną w księgach Starego i Nowego Testamentu. Podkreślili, że narracja biblijna nie odpowiada standardom współczesnej historiografii, ponieważ pisarze biblijni opowiadali historię z perspektywy Bożego działania w świecie oraz własnego doświadczenia Boga. Historia ta rozpoczyna się w drugim tysiącleciu przed Chrystusem i obejmuje następujące etapy: okres patriarchów, niewolę egipską i wyzwolenie, osiedlanie się w Kanaanie, okres panowania Sędziów, czasy zjednoczonego królestwa, okres monarchii podzielonej, niewolę babilońską, epokę perską, okres hellenistyczny i panowanie rzymskie. W rozdziale tym dokonano również charakterystyki liczących się ugrupowań religijnych (faryzeuszów, saduceuszów, eseneńczyków, zelotów, herodian, wyznawców Chrystusa, Samarytan). Przybliżono też problematykę judaizmu rabinicznego (sefardyjskiego i aszkenazyjskiego), nowożytnego (oświeceniowej Haskali) i współczesnego (ortodoksyjnego, reformowanego, konserwatywnego i rekonstrukcjonistycznego).

W czwartym rozdziale autorzy podjęli temat „Teologicznych podstaw judaizmu” (s. 67–89). Skoncentrowali się na naturze teizmu żydowskiego, zagadnieniu istnienia Boga, próbach jego dowodzenia (kosmologicznej argumentacji rabina Akiby, Saadii ben Józefa, Abrahama Ibn Dauda, Mojżesza Majmonidesa) i naturze Boga (atrybutach: jedności i jedyności, transcendencji i immanencji). Podjęli też refleksję nad konstytutywnymi cechami narodu żydowskiego, do jakich należą wybranie przez Boga, Przymierze, przestrzeganie przykazań (micwot), oczekiwanie na Mesjasza i przyszły świat.

„Instytucje judaizmu” to problematyka rozpatrywana w piątym rozdziale (s. 91–101). Autorzy podkreślają, że życie religijne Żydów skupiało się na przestrzeni wieków wokół kilku instytucji, które odegrały ważną rolę w kształtowaniu się judaizmu. Należą do nich świątynia (Salomona, Zorobabela i Heroda Wielkiego), synagoga i rabinat. Początkowo koncentrowano się w nich na sprawowanym przez kapłanów kulcie ofiarniczym. Po upadku świątyni zaczęto natomiast zwracać uwagę na modlitewne czytanie, medytowanie, studiowanie i interpretowanie Prawa.

Omówieniu „Obrzędów i zwyczajów w judaizmie” został poświęcony rozdział szósty (s. 103–123). Sporo miejsca zajął autorom opis obrzędów związanych z cyklem życia człowieka (narodzinami, dorastaniem, małżeństwem, śmiercią). Zasadniczą jednak częścią tego rozdziału jest prezentacja głównych świąt judaizmu (szbatu, Paschy, Święta Tygodni, Święta Namiotów, Nowego Roku, Dnia Pojednania, Chanuki, Purim).

Zwrócono również uwagę na zagadnienie modlitwy żydowskiej i zasad koszerności.

Rozdział siódmy nosi tytuł „Filozofia żydowska” (s. 125–150). Autorzy wskazali tu na niejednoznaczność i kontrowersyjność tego terminu. Specyfiką filozofii żydowskiej jest jej charakter religijny i brak wyraźnego odgraniczenia od teologii. Od czasów średniowiecza źródłami refleksji żydowskiej były Tora oraz myśl filozoficzna (atomizm, neoplatonizm i arystotelizm). Wpływ na nią miała również arabska twórczość Al-Farabiego, Awicenny i Awerroesa. Ponadto autorzy zaprezentowali zasadnicze idee przedstawicieli żydowskiego neoplatonizmu (Salomona Ibn Gabirola, Bachji Ibn Pakudy, Jehudy Halewiego), arystotelizmu (Abrahama Ibn Dauda, Mojżesza Majmonidesa), średniowiecza (Lewiego ben Gerszoma, Chasdaja Kreskasa), współczesnego egzystencjalizmu (Richarda Rubensteina, Franza Rosenzweiga, Martina Bubera, Eugene’a Borowitza, Emila Fackenheim) i esencjalizmu (Leo Baecka, Abrahama Joshuy Heschla, Artura Cohena, Jacoba Agusa).

„Etyka żydowska” to tytuł rozdziału ósmego (s. 151–165). Autorzy zauważyli, że etyka żydowska jest formą etyki religijnej. Ma ona źródło transcendentne. Zasady pochodzą z objawienia i są następnie interpretowane za pomocą władz naturalnych. Dane objawienia determinują też pojęcia dobra i zła. Etyka żydowska skupia się przede wszystkim na relacji między człowiekiem a Bogiem, ponieważ relacje międzyludzkie są zawsze odnoszone do Boga. Kultywowanie cnoty moralnej jest w niej traktowane jako środek do kształtowania życia, które jest rozumiane jako dzieło sztuki. Autorzy wspomnieli też o trzech głównych nurtach w etyce żydowskiej: teocentrycznym (celem życia jest służba Bogu poprzez cnoty moralne), antropocentrycznym (celem życia jest spełnienie i doskonałość jednostki) i zintegrowanym (doskonałość człowieka jest wstępem do jedności z Bogiem).

Ostatni, najdłuższy rozdział pt. „Judaizm i chrześcijaństwo” został poświęcony relacjom między dwiema religiami (s. 167–221). Zostały w nim podkreślone żydowskie korzenie chrześcijaństwa. Judaizm nie jest bowiem rzeczywistością zewnętrzną, ale raczej wewnętrzną dla chrześcijaństwa. Autorzy opisali również historię rozejścia się synagogi i Kościoła, której początek sięga zburzenia świątyni jerozolimskiej przez Rzymian w 70 r. i synodu rabinów w Jabne około 90 r. Zwrócili uwagę na konieczność promowania kultury dialogu (życia, działania, ekspertów i doświadczenia duchowego) między dwiema religiami, która ma swoje zakorzenienie w objawieniu judeochrześcijańskim. Do podjęcia dialogu przyczyniły się ich zdaniem tragedia Shoah, powstanie państwa Izrael i pojawienie się nowej świadomości Kościoła (deklaracja *Nostra aetate*).

Przedmiotem dialogu jest oczyszczenie Żydów z zarzutu bogobójstwa, wspólne dziedzictwo wiary, przynależność do jednego Ludu Bożego i żydowskość Jezusa-Mesjasza. Autorzy wspomnieli również o kilku modelach relacji między judaizmem i chrześcijaństwem („fundamentu i budowli”, „korzeni i drzewa”, „miasta i obywatelstwa”). W rozdziale tym ukazali też koncepcję dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w nauczaniu Jana Pawła II (podkreśla się w niej rolę prawdy, potrzebę zachowania własnej tożsamości i dążenie do pokoju) i główne wątki tematyki judaistycznej w wypowiedziach Konferencji Episkopatu Polski (żydowskość Jezusa, wybraństwo Żydów, bogobójstwo, wspólne dziedzictwo kulturowe, Holocaust, problem współwiny Polaków, żydokomuna, antysemityzm).

W bibliografii zostały zestawione najważniejsze publikacje polsko- i obcojęzyczne dotyczące judaizmu, które były wykorzystane w monografii (s. 223–231).

Nie ulega wątpliwości, że lektura poszczególnych rozdziałów prezentowanej publikacji przyczyni się nie tylko do lepszego poznania judaizmu, ale także do odkrycia własnej tożsamości religijnej. Monografia jest bowiem zbiorem podstawowych zagadnień związanych z judaizmem. Autorzy wprowadzają czytelnika w arkanady wydarzeń, literatury, myśli, zwyczajów, liturgii, życia i dialogu międzyreligijnego. Skoncentrowali się oni zwłaszcza na ukazaniu ich historycznego tła oraz etapów rozwoju. Wartościowym elementem analiz jest etymologia różnych słów, dzięki której uzyskuje się lepsze rozumienie danych terminów. Autorzy wykazują w omawianiu poszczególnych zagadnień postawę obiektywną i krytyczną. Weryfikują i korygują wiele utartych i rozpowszechnionych poglądów zarówno na temat judaizmu, jak i chrześcijaństwa. Powołują się przy tym na najważniejsze prace z zakresu danej problematyki. Styl dokonanego przez nich wywodu jest zrozumiały i klarowny.

Między wyznawcami judaizmu i chrześcijaństwa istnieją silne więzi, których odkrycie i podtrzymanie jest ważne dla obu stron. Budowanie relacji zakłada jednak posiadanie solidnej wiedzy. Prezentowana książka jest godna polecenia jako pomoc dla osób, które chcą rozpocząć trudny proces lepszego poznania tych, którzy nie przestali być narodem wybranym, a dla chrześcijan są „umiłowanymi braćmi” lub „ojcami w wierze”.

Ks. Karol Jasiński
Olsztyn